

Ս ՈՒ Ա Կ

Արդեօք ո՞վ չճանաչեր այս գարնան գեղեցիկ հիւրը, որ պարտէզները՝ մարգագետիններն ու բոլոր բնութիւնը կղմայլեցընէ իւր անոյշ եղանակովը։ Սոխակը թէեւ այնքան ախորժելի է, բայց իւր բաց գունով փետուրներէն իզատ՝ ուրիշ զարգարանք ու պաճուճանք մը չունի. ուստի եւ բնապատումներէն ոմանք այս գեղեցկաձայն թռչնոյն վերայ խօսած ժամանակը՝ կղարմանան որ բնութիւնը սոխակին զարգ չէ տուեր։

Հապա նորա երգերը... Ո՞վ արդեօք սոխակին անունը յիշած ատեն միտքը չըբերեր նորա գեղեցիկ երգեցողութեան ժամերը, առաւօտները արշալոյսը ծագելու եւ գիշերները լուսինը փայլելու ժամանակ, բնութեան հանդարտ ատենը, որ կարծես թէ նորա հրապուրիչ ու հմայիչ ձայնէն դաշտերն ու անտառները կընանան։

Մտքերնիդ կուգայ արդեօք նորա երգելու եղանակը. մտքերնիդ կուգայ արդեօք երբ նա մտածմանց մէջ ընկղմուած՝ ձեր զուարճութեան ժամանակը

„Ձայնը արձրկեց՝ սուլել սկսաւ,

Հազար դարձուածքով խաղեր խաղցընել,

Մէյմը ձայնիկը կըրարձրացընէր,

Մէյմը անուշիկ կերպով վար կիջնար,

Բոլոր անտառը կընրնջեցընէր,

Սուր սըրընդի պէս արձագանգ կուտար։

Այն միջոցին կարծես ամեն արարած

Արշալուսոյ երաժշտին զեղզեղեղուն ըզմայլած,

Հովիկն իսկոյն զաղարեցաւ, բրուչունք կեցան անշըշունջ.

Գառն ու կովեր խտին վերան

Պառակ պառակ հանգչեցան։

Հովուին խելքը զընաց զըլխէն

Մեր սոխակին անուշ ձայնէն.

Միայն դառնայր ատեն ատեն

Հովուհիին վրան կընայր խընտալէն։

Այո, այսպէս երգեց սոխակը, եւ ասոր համար է որ ամէն ազգաց մէջ առակ եղած է։

Արեւելեան ազգաց մէջ կպատմուի թէ «Սոխակը մարդ է եղեր որ թռչուն ձեւացած է ու գեղեցիկ վարդին սիրահարուած, եւ կըուարձացնէ երգելով զիւր ընկերը այնքան ժամանակ, մինչեւ որ վարդը կը թառամի։ — Կերելի թէ այս յատկութիւնը արեւելցիք անոր համար տուած են սոխակին, որ նորա երգեցողութեան եղանակը սիրահարի հառաչանաց կ'նմանի։

Վարդը թառամելէն յետոյ՝ սոխակը տաք երկիրներէ պաղ տեղեր կերթայ, եւ կերգէ այնքան ժամանակ, մինչեւ որ իւր էգը ձագեր կունենայ։

Ամէն ազգաց բանաստեղծները սիրած են այս թռչունը, բայց մասնաւորապէս արեւելեան ազգերը։ Մեր ռամկական երգերուն մէջ շատ գեղեցիկ տաղեր կան սոխակի վերայ գրուած, որոց մեծ մասը բերնէ բերան կտարածուին։

Երեւանցի Պ. Մարգար Չափարեան Գեղամեանց աշխատասէր աստիճանաւորը 1812-ին Սոխակի եւ վարդի վերայ արեւելեան ոճով գրուածք մը հրատարակեց իփեթերպուրի, յորում վիպասանական ձեւով զվարդը ծագկանց թագուհի անուաներ է, պարտէզը՝ որոյ մէջ կերգէ առհասարակ սոխակը՝ Վարդարան, իսկ սոխակը՝ իբրեւ սիրահարեալ թագաւորազն. գարձեալ՝ թագուհւոյն գործակատարներ, պաշտօնեաներ, զօրք զօրապետք անուաներ է ուրիշ շատ մը ծաղիկներ ու բոյսեր, եւ այլն։

Այս վիպասանութիւնը ռուսերէն լեզուաւ թարգմանած է Յովհաննիսեան Յովսէփ սարկաւազը. հայերէնագէտն Պ. Լըվայեան Տր Ֆրոյիլիսի՝ զաղղիարենի թարգմանեց։ — Մեր մեր ընթերցողացն հեղինակին ոճը ծանօթացնելու համար՝ հետեւեալ երկու հա-

տուածներն օրինակեցինք, որ են սոխակին առ վարդն եւ վարդին առ սոխակ գրուած նամակները :

Եւ նախ՝ սոխակը կգրէ .

« Ո՛վ Տէր կենաց իմոց լոյս եւ զարդ աշխարհի, դու՝ որ զուարճութիւն աչաց, բերկրութիւն սրտից եւ կենդանութիւն ոնգաց ես քոյին անուշութեան բուրմամբ, հայեաց իտառապանս իմ եւ գթն իմոյս ողորմելութեան, զի իմանկութենէ իմմէ գերի եղեալ սիրոյ՝ մեկնեալ իհամայն կայից եւ ժառանգութեանց, եւ անկեալ իգաշտս եւ իլերինս որոնէի յանտառս զենթակայն սիրոյ իմոյ, զոր սչ ճանաչելով սիրէի յանգէտս : Իսկ այժմ՝ որ գտեալ զճշմարիտ սիրելին, եւ ընկալեալ զբուրումն անուշութեան ամենաչքնաղ տենչալոյդ կիզեալ տոչորիմ. որ եթէ չեմ արժանի հայիլ իգեղեցկութիւն գիմաց քոյին, գէթ ներեմ ինձ երգելով զսէր քո հանգուցից զոգի իմ, որ ահա ի պատրաստի է ողջակիզիլ իհուր սիրոյ քո : Արդ կեանք իմ եւ մահ գոլով իձեռին եւ իկամս քո, հրամայեմ ինձ, կեցից թէ մեռայց. ողջ լեր » :

Սոխակն այս նամակը կնքելով՝ շուշան թղթատարի ձեռօք առ թագուհին՝ այսինքն առ վարդն կյուզարկէ, որ նա ալ կարդալէն յետոյ՝ այս ամօքիչ պատասխանս կըհաճի տալ .

« Ծանիր սօվ քաջ ախոյեանդ սիրահարաց, բոյս է բարուց իմոյ բարեբարոյ բնութեան կիր արկանել զհլւրընկալութիւն, եւ ներողամիտ լինել առ իս եկելոց, եւս առաւել այնմ՝ որ կայցէ իբանի իմում. բայց նա՝ որ յուսայ ունել հաղորդութիւն ընդ իս՝ պարտ է լինել երկայնամիտ, հեզ եւ ժուժկալ, եւ համբերութեամբ սպասել ընդ հովանեալ իմով սահմանադրեալ ժամանակի վարձատրութեան, ուրեմն լեր խոհեմ եւ զգոյշ յամենայն իրակութիւն քո զի մի վրտանդ ինչ կրիցես իչար նախանձոտաց » :

Այս նամակներս ընթերցողաց քննութեանը թողելով՝ դառնամք մեր պատմութեանը :

Գերմանիոյ մէջ Պէյլըքիյն անունով մէկը՝ սոխակին եղանակը շատ ուշագրութեամբ լսելէն վերջը, միտքը գրեթէ որ կարողացեր է ըմբռնել եւ գրի առնուլ նորա բառացի հնչմունքն ու երգեցողութիւնը :

Ահա, օրինակի համար, այն գերմանացւոյն յարմարեցած մէկ երգը՝ որ եւրոպայի օրագիրներուն շատին մէջ հրատարակուեցաւ :

Թիւն, բիւն, բիւն, բիւն,

Սչիւր-բիւն, քօ-քուս .

Թքօ, բքօ, բքօ, բքօ,

Քուուրիւն, քուուրիւն, քուուրիւն, քուուրիւն,

Յքուօ, ցքուօ, ցքուօ, ցքուօ,

Յիի, ցիի, ցիի, ցիի, ցիի, ցիի,

Յիի, ցիի, ցիի, ցիի,

Քուօօօօ-բիւն : — Յքուս փիփիցքուիցի .

Յօ - ցօ - ցօ - ցօ - ցօ - ցօ - ցօ - ցօ - ցօ

Յօ - ցօ - ցօ,

Յիուօ-կաաիւնկ .

Ծիզի զիի, բօզի ծի ծի ծի ծի ծի ծի ծի,

Յօուօ, ցօուօ, ցօուօ, ցօուօկի .

Յար, ցար, ցար, ցար, ցար, ցար, ցար,

Յար - ցիի .

Տլօ, տլօ, տլօ, տլօ, տլօ, տլօ, տլօ,

Քույօօօ քուօօօօօօօօօօ .

Լու լու լու, լի լի լի, լը լը լը .

Քուօ տիտըլ լի լուլիլի

Կա կիուր, քուի քուօ .

Կուլեօ, կուուի, կուուի, կուուի,

Կուի, կուի, կուի, կուի, հի, հի, հի .

Կհօլլ, կհօլլ, կհօլլ, կհօլլ, կհեա, կուտեուտուա,

Կուի, կուի, խօուօ խա տեա տեա տիլլըլի .

Հեց, հեց, հեց, հեց, հեց, հեց, հեց, հեց,

Հեց, հեց, հեց, հեց, հեց, հեց. —

Թուառօխօ խօսկուա,

Քուլեա, քուլեա, քուլեա, քուլեա, քուլեա, քուլեա,

Քուլեա - քուլեարի .

Կուի, կուի, կուի, եօ, եօ, եօ, եօ, եօ, եօ, եօ, կուի .

Լընու, լիլի, լօլօ տիաի եօ կուա,

Հիկիուօ, կիւօ, կիւօ, կիւօ, կիւօ, կիւօ, կիւօ,

Քուլեօր ցիօ, ցիօփի :

Հին ժամանակներն արեւելքի մէջ սոխակ

որտալը արդիւնաւոր արհեստ մը գարձած էր տեղւոյն բնակչաց համար, վասն զի սոխակ մը մինչեւ 1000 դահեկանի կվաճառէին: Լաւ սոխակներն ընդհանրապէս Հայաստանի Արարատեան գաւառի եւ Ուտիացոց աշխարհին մէջ կգանուէին, ուսկից ուրիշ հեռաւոր քաղաքներ ալ կտանէին վաճառելու:

Այն որսորդները փորձով իմացան որ այս թռչունը սրբան լաւ տեսակը լինի, այնքան զժուար կըռնուի, եւ անկէց աւելի ալ զբժուար կլինի բռնելէն յետոյ պահել ու երգել տալ, վասն զի նոցա շատերուն ձայնը կխղզուի եւ իւրեանց ընկերէն բաժանուելու ցաւէն կմեռնին:

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Առաքինի մարդը՝ փորձուած ոսկիի կնմանի:

Ո՛վ որ քեզի շողոքորթութիւն կընէ, ա՛յն է քու թշնամիդ, անկէ՛ց վախցի՛ր:

Երբոր դու զուրիշը դատելու լինիս, նախ քեզմէ սկսէ:

Անխելք մարդը վեց կերպով կճանաչուի,

ա) Կբարկանայ՝ առանց պատճառի.

բ) Կխօսի՝ առանց նպատակի.

գ) Կհաւատայ՝ չգիտնալով թէ ի՞նչ բանի.

դ) Միտքը կփոխէ առանց հարկաւորութեան.

ե) Միշտ ուրիշի ունեցածին կցանկայ.

զ) Ամենեւին լաւութիւն չըճանչնար:

Քու ամենակասկածելի թշնամիդ՝ դո՛ւ ինքդ ես:

Միշտ միտքդ բեր որ վաղը երէկ պիտի դառնայ:

Ինչո՞ւ կուզես հնձել՝ երբոր չես ցանած:

Ջրաղացի ծայնը կլսուի, բայց ալիւրը ծածկուած կմնայ. — ջրաղացը մարդն է, իսկ ալիւրն իմաստութիւն:

Երբ գետէ մը անցնել կուզես, առաջ խորութիւնը չափէ:

Ջրին չհասած՝ կոշիկներդ մի՛ հաներ:

Իշու մահը՝ շներուն ուրախութիւն է:

Երկու դաշոյնը մէկ պատենի մէջ չդրուիր. այսպէս ալ իմաստութիւնն ու յիմարութիւնը ի միասին չեն բնակիր:

Ամէն անասունը ակռաներ ունին, բայց եւ ո՛չ ամենքը մագիլներ:

Արեգակ տեսնելու համար՝ ձրագի հարկաւորութիւն չկայ:

Ի՞նչ պէտք է մարդկանցմէ ողորմութիւն խըն-

դրել, երբ մարդիկ իրենք ալ ողորմութեամբն Աստուծոյ կապին. — ուրեմն Աստուծմէ խնդրէ:

Թշնամւոյն ներդն ու նորա չարութեան փոխարէն բարութիւն ընողը՝ կատարեալ իմաստուն է:

Բարեկամդ սիրէ, բայց ո՛չ քեզի համար, այլ նորա ուրախութեանը համար:

Մեք ամենքս ալ մահկանացու եմք. երանելի մարդն ա՛յն է՝ որ առանց յանցանքի կմեռնի:

Մարդս թէ որ լաւ ինքզինքը ճանաչէ, գիտցիր որ զԱստուած ալ կճանաչէ:

Կտեսնե՞ս այն ահագին կաղնին, գիտցի՛ր որ իսկզբան հատիկ մը հունդ եղած է:

Դու քո խօսքիդ տէրն ես՝ քանի որ բերնէդ ելած չէ. բայց բերնէդ ելնելէն վերջը՝ նա՛ է քո տէրդ:

Առանց փորձելու՝ երեք բանի մի՛ հաւատար,

ա) Գաջութեանդ՝ եթէ չես գտնուած կուռի մէջ.

բ) Իմաստութեանդ՝ եթէ մէկէ մը չես փորձուած.

գ) Բարեկամիդ՝ եթէ նեղութեան մէջ չես ընկած:

Իրենց համար չեն անցնիր մեծամեծ գետերը. իրենց համար չեն բարձրանար մեծամեծ ծառերը. իրենց համար չեն ապրիր մեծամեծ մարդիկը:

Երեք տեսակ մարդկանց մի՛ հաւատար,

ա) Զօրաւոր բարեկամիդ.

բ) Շողոքորթ ծառայիդ.

գ) Անփորձ կնոջդ:

Ո՛վ մարդ, կըսէ Պրահմանը, քեզ հարստութիւն ուղարկեցի, դու ինքզինքդ ուրախութեան տուիր եւ մոռացար զիս. կարօտութիւն ուղարկեցի, դու ինքզինքդ տրտմութեան տուիր եւ դարձեալ մոռացար զիս: Ես կուղարկեմ քեզ մահ, դուն զիս երբէք չես մոռանար: